

Лукмон Бойматов

**Абӯмуслими
Хуросонӣ**

Душанбе, 2006

Луқмон Бойматов

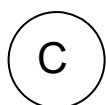
**Абӯмуслими
Хуросонӣ**

Душанбе - 2006

Бойматов Л. Абӯмуслими Хуросонӣ. -Душанбе, 2006. -24 с.

Ба табъ расидани таълифоти марбут ба қаҳрамонони миллӣ бо кӯмак ва дастгирии кумитаи умури ҷавонони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва низ ба ҳиммати Ассотсиатсияи миллии Марказҳои дастгирии ҷамъияти шаҳрвандӣ дар маҳдудаи Барномаи грантҳои муштарак дар бахши тарбияти ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ имконпазир шуд.

Ватандӯстӣ асоси идеологии ҳар кадоме давлатҳои мустақил ба шумор меравад. Аз ин рӯ, рушди системаи тарбияти ватандӯстӣ ҳамчун институти пураарзиши давлатию ҷамъиятӣ бояд яке аз аслитарин самтҳои сиёсати давлат дар умури ҷавонон бошад.

МТННН- 2006

Феҳристи матолиб

<i>Феҳристи матолиб</i>	3
Даъвати Аббосиён.....	4
Абӯ Муслим ва оғози қиём	6
Бунёди ҳукумати Аббосиён ва вазъи Хуросон.....	13
Қатл Абӯ Муслим.....	16
Ҷойгоҳ ва аҳамияти наҳзати Абӯ Муслим	20

Даъвати Аббосиён

Аббосиён бозмондагони Аббос бинни Абдулмуталлиб (ваф. соли 652 м.) амаки паёмбари Акрам аст. Ин хонадон аз шоҳаи бании Ҳошим яке аз тоифаҳои барҷастаи Қурайш дар Макка буданд. Ошкор аст, Аббос яке аз сарватмандтарин аъзои хонадони Ҳошимиён ба шумор мерафт ва дар гироиш ба ислом аз тоифаҳои мутаахир буд ва равобити ӯ бо Пайёмбари ислом матин, вале на чандон гарму самимона буд.

Асоситарин иддаои ин хонадон барои расидан ба Хилофат ин аст, ки назарияпардозонашон гуфтанд, ки чун хонадони Ҳошимия ба Паёмбари Акрам марбут аст ва на ба пайравони Абӯ Ҳошим, аз ин хотир хонадони Аббосӣ метавонад ба Хилофат бирасад.

Вақте, ки дар пойтахти Хилофати Умави шаҳри Куфа чунбишҳои шиъаӣ сурат мегирфт, хонадони Аббосиён ҳам нахустин гоми хешро ҷиҳати даъват барои расидан ба Хилофатро карданд. Барои анҷоми чунин тарҳ ин хонадон истифода аз хуросониён намуданд.

Яке аз вежагиҳои ҷаҳду талоши хуросониён ҷиҳати ҳалли мушкилоти сиёсии Хилофат дар он буд, ки дар ин ноҳияи бисёр муҳими истротежӣ, ҷӣ араб ва ҷӣ порс аксар аз шиъа пуштибонӣ мекарданд, яъне онон ҳамагӣ хоҳони супурдани ҳукумат ба дасти яке аз хонадони Паёмбар буданд. Чун Аббосиён ҳам узви хонадони Паёмбар буданд, тавонистанд аз эътиқоди хуросониён ва ҷойгоҳи онон ба хубӣ истифода бибаранд. Аббосиён бо ин ҳадаф пуштбононии худро дар Хуросон тавсеа меоданд.

Шарҳи илалӣ ба шиъа гироидани ақшори ҷомеаи Хуросон дар он рӯзгор худ мавзӯи ҷудо ва муфассалест. Вале он ҷӣ дар ин сафҳа бояд ишора гардад ин аст, ки мановфеи сиёсӣ ва иҷтимоии хуросониён ва Аббосиён, баҳусус дар авохирӣ ҳукумати Умавиён ба ҳам наздик шуд. Ва ҳар ду тараф барои расидан ба аҳдофи хеш хоستانд ба якдигар мутаққӣ шаванд.

Гуфтани ас, дар аҳди Умавиён, бахусус дар замони халифа Марвони Умави (744-750) хуросониён барои касби истиқлоли худ бисёр фаъл шуданд. Дар Хуросон добиёни бисёре пайдо шуданд ва онон дар шахру рустоҳо мардумро пайваста таблиғ ва ташвиқ мекарданд то алайҳи Умавиён қиём кунанд. Даъват гоҳе ҳамроҳ бо қиёмҳои сиёсӣ ва иҷтимоии мардум ҳамроҳ буд. Дар кӯтоҳтарин муддат Хуросон ва Мовароуннаҳр ба конуни наҳзати озодихоҳии мардумӣ дар саросари Хилофат табдил гаштанд.

Умдаи муҳаққиқин ва мустаҳриқин, аз ҷумла эронӣ ва тоҷик қиёмҳои Хуросон ва Мовароуннаҳро ин рӯзгорро инқилоби миллии эронӣ алайҳи арабҳо унвон кардаанд. Ин идда аз муҳаққиқин мӯътақиданд, мусалмонони ғайри араб, қабл аз ҳама эронӣ алайҳи араб бархостаанд. Ин арзёбӣ ҳам дуруст ва ҳам нодуруст. Барои шинохти саҳеҳ ва дақиқи аҳамияти ростини ин масъала набояд аз як зовия нигарист. Барои дарк ва таъйини аҳамияти ростини воқеоти Хуросон ин рӯзгор бояд маҷмӯаи қиёмҳоро ва аз ҳама муҳимтар аҳдоф ва натоиҷи онро бояд мавриди баррасӣ қарор дод. Фақат дар он сурат метавон ба ҳақиқати ҳол пай бурд. Бояд дар назар дошт, ки дар шӯриши сиёҳчомагон арабҳо низ ширкат доштанд ва низ маволии Хуросон, ки тайи солҳо рангу хӯйи порсӣ гирифта буданд ва ба порсӣ сухан мегуфтанд дар байни шӯришиён кам набуданд. Аз ҳама муҳим Абӯ Муслим худ маволи буд.

Аммо аз диди таърих ошкор аст, шиддати наҳзатҳои озодихоҳии мардуми Хуросон ва Мовароуннаҳр, бе гумон ба вазъи сиёсӣ-иҷтимоии Ироқ таъсири бисёр ҷиддие гузошт. Қудрати ҳукумати Умавиён рӯ ба фуру рехтан кард. Нахуст саркашии хориҷӣ буд, ки Ироқ ва Ҷиҷозро барошuft. Доманаи қиёму ошӯб ба навоҳии дигари Хилофат: Озарбойҷон, Арманистон низ сироят кард.

Даврони хилофати Марвонро метавон даврони шӯришу қиёмҳо дар саросар Хилофат номид.

Аммо бо ин ҳама, Хуросон аз ҳама ҷиҳат маркази муҳимтарин ҳаводиси Хилофат буд. Хуросониён ҳар чӣ истиқлолталаб мешуданд, Умавиён ҳамон андоза Хуросонро вобаста ба Ироқи Араб мекарданд. Ангор ки

роҳи ҳалли мушкилот набуд. Аммо хуросониён даст аз ахдофи ниҳоии худ намекашиданд.

Дар Хуросон ва Мовароуннаҳр масоили динӣ-мазҳабӣ, сиёсӣ бо мушкилоти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ба ҳам печ хӯрданд. Мардуми бечора аз дасти уммоли Умавӣ дастхуши вайронӣ ва парешонӣ гашта буд. Рӯзгори тоза мусалмоншудагон рӯзгори ошӯбҳо ва норизоиҳо буд. Аз ин хотир, табақоти ҷомеаи ин манотик, новобаста ба ҷойгоҳи иҷтимоии хеш, дар ҳалли мушкилоти худ, ки ношӣ аз ҳуҷуми араб ва истиқрори ҳукумати истибдодии Умавиён буд, мехостанд аз кӯчактарин таҳаввулот ва тағйироти низомӣ ва иҷтимоӣ суд ҷӯянд.

Аз ин назар рустоиён ва мустаъзафини шаҳрҳо дар воқеъ яке аз муҳимтарин нирӯи иҷтимоии наҳзати хуросониён ба шумор меомаданд. Яке аз бузургтарин муваффақияти Абӯ Муслим ва сарварони дигари шӯришҳои мардумӣ дар он буд, ки онон тавонистанд табақоти таҳидасти ҷомеаро бар кори шӯриши бисёр моҳирона ҷазб кунанд.

Тохтутози ашрофи араб ва фасоди сиёсати молиётӣ хонадони ҳокими Умавӣ вазъи мардумро дар саросари Хилофат боз ҳам ваҳимтар намуд. Аз ин назар Хуросону Мовароуннаҳр бори гаронтареро бар дӯш макашиданд. Сиёсати молиётӣ Умавиён яке аз илали шиддати эътирози мардум гардид.

Бо ҳадафи чулугирӣ аз вусъати наҳзати озодихоҳии хуросониён, халифаи Умавӣ амир Наср бинни Сайёрро (738-748) ба унвони волӣ ва омили Хуросон таъйин намуд. Агарчӣ Наср бинни Сайёр омили шоиставу корозмуда, сиёсатмадори ҳисобгар ва сипаҳсолори муваффақе буд, вале ӯ низ натавонист масоили Хуросон ва Мовароуннаҳро ҳал намояд. Иртиботи ӯ бо умарои Хуросон хуб набуд ва баҳусус бо амир Кирмонӣ. Ихтилофи ин ду уммол ҳатто ба ҳадди ҷанг расида буд. Адами ваҳдат ва ягонагӣ миёни уммоли Умавиён имкон намедод то бо нирӯи муштарак алайҳи қиёмгарон юриш намоянд. Дақиқан, хоҳем дид, Абӯ Муслим аз ин заъфи уммоли араб ба хубӣ истифода кард.

Абӯ Муслим ва оғози қиём

Муҳимтарин шахсияти таърихӣ, ки даъвати Аббосиёнро дар манотиқи Шарқи Хилофат ошкор кард нобиғаи инқилобӣ - Абӯ Муслими Хуросонӣ буд. Муҳаққиқин нисбат ба насаб ва хостггоҳи вай ихтилофи назар доранд. Чунин ба назар мерасад, ки зиндагии Абӯ Муслим дар зери ғубори ибҳом будааст.

Тибқи иттилооти бархе аз манобеи таърихӣ метавон гуфт, ки ном ва кунияи Абӯ Муслим нахуст Абӯ Исҳоқ Иброҳим бинни Ҳайкон (ё Бухтакон) будааст. Бархе падари ӯро Усмон низ хондаанд. Аммо баъд аз ин ки вай ба назди имом Иброҳим ба Хуросон омад, номи худро ба Абдурахмон бинни Муслим на кунияшро Абӯ Муслим Хуросонӣ иваз намуд. Номи расмии ӯ чунон ки дар сиккаҳояш ҳаққ шудааст, «Абдурахмон бинни Муслим» будааст.

Тибқи бархе аз манобеи мӯътамад, Абӯ Муслим насаб аз начибзодагони эронӣ доштааст. Чунончӣ, номи падараш қабл аз ин ки ба ислом рӯ оварад Бандод буда, баъд ба Усмон тағйир ёфтааст. Бархе низ чадди бузурги ӯро Бузургмеҳри Бухтағони Марвӣ - вазири машҳури Хусрави Анӯшервон гуфтанд. Гурӯҳе аз муаррихин ӯро арабзода ва иддае ҳам курд ва туркзода гуфтаанд, ки чандон саҳеҳ нест.

Аммо тибқи назари ағлаби муҳаққиқин Абӯ Муслим насаби эронӣ дошта ва тақрибан байни солҳои 100-105 х. қ./ 719-723 м. дар хонаводаи деҳқонони Исфаҳон ба дунё омадааст. Гурӯҳе низ мӯътақиданд, ки зодгоҳи Абӯ Муслим ё падараш Бушанчи Ҳирот будааст. Дар ҳар сурат то кунун дар мавриди ному насаб ва зодгоҳи Абӯ Муслим диди мушахассе миёни муҳаққиқин ва пажӯҳишгарон мавҷуд нест. Тибқи иттилооти бархе аз манобеи таърихӣ падари Абӯ Муслим пеш ё андаке пас аз таваллуд шудани писараш даргузаштааст.

Аммо бештарин эҳтимол ин аст, ки Абӯ Муслим маволиӣ ва аз эҳтимоли қавӣ маволиии хуросонӣ (эронӣ) буд. Вай дар ибтидоъ ғуломи фарде ба исми Абӯ Мӯсо Сарроҷ буда ва

дар авохири даврони ҳукмронии Холид бинни Абдуллоҳ ҳамроҳи соҳибаш аз Исфаҳон ба Куфа рафт.

Замоне, ки дар Куфа ҷунбишҳои зидди Умавиён сурат гирифт, гуё, ки Абӯ Муслим дар хидмати доъиёни ин ҳаракат қарор дошта ва баъд аз сарқубии қиём ба ҷурми ҳамкорӣ бо қиёмгарон зиндонӣ шуд. Дар зиндон бо Бакир ном шахсе, ки аз фаъолони шӯриши зидди умавиён буд, ошно шуд. Яке аз наздикони Бакир, ба исми Абӯ Салама дар соли 744 м. ин Абӯ Муслимро ба унвони ғулом ва ходими худ ба Хуросон овард ва Абӯ Муслим махфиёна мардумро алайҳи хилофати Умавиён даъват мекард.

Доъии Куфа Иброҳим Имом аз зиракӣ ва ҳушмандии Абӯ Муслим дар шигифт уфтода ва ўро аз ғуломӣ озод карда ва ба муддати ду сол назди худ ниғаҳ дошт. Абӯ Муслим бо хоҳиши Иброҳим Имом ному кунияи худро тағйир дода ва бо амри Иброҳим Имом апрели соли 747 м. роҳ ба Хуросон гирифт. Ҳамин тур, Абӯ Муслим барои наشري даъвати Аббосиён ба Марв омад. Ба гуфтаи муаррихе «Иброҳим Имом ўро дар хӯри эътимод ёфт ва ҷундид забони сухангӯй ва дили бепарво дорад, ўро, ки нуздаҳ сол беш надошт, ҷиҳати кӯмак дар наشري даъвати Аббосиён ба Хуросон фиристод».

Ҳангоме ки Абӯ Муслим ба Марв расид, кори даъват дар ин ҷо бар ўҳдаи Сулаймон бинни Касир буд. Дар манобеъ дар хусуси иртиботи Абӯ Муслим бо раҳбари доъиёни Хуросон ба исми Сулаймон бинни Касир низ иттилооти қобили тавачҷӯҳ омадааст. Иброҳим Имом, ки кори даъвати шӯришиёро ба Абӯ Муслим супурд буд, ба ҳаводорони худро дастур дод то ба Абӯ Муслим итоат намоянд. Ҳамчунин дархост кард, ки дар Хуросон як тан араб бар ҷой нагузоранд ва бо Сулаймон бинни Касир мухолифате накунад ва барои аз байн бурдани хонадони Умавиён бар хуросониён таъя намоянд.

Дар ибтидои кор миёни Абӯ Муслим ва Сулаймон бинни Касир даъои Хуросон буд зиддият пеш омад. Сулаймон бинни Касир ба Абӯ Муслим, ки дар воқеъ ҷавон буд, ба ҷашми рақиб нигарист ва ба ў эътиноъ накард. Абӯ Муслим навмед шуд ва хост ба Куфа бозгардад ва ҳатто то

Қумис рафта буд. Аммо Иброҳим Имом пайғома ирсол дошт ва ўро маҷбур кард ба Хуросон баргардад. Абӯ Муслим дар таърихи соли 129 ҳ. қ./ марти соли 747 м. ба Марв бозгашт ва дар рустои ба номи Сафедниҷ иқомат гузид. Сипас ҳаводорон ва мубаллиғони худро ба гӯшаю канорҳои Тахористон, Хуросону Хоразм ва аз эҳтимоли қавӣ ба Мовароуннаҳр низ фиристод.

Абӯ Муслими Хуросонӣ аз вазъи ҳоким ба хубӣ суд бурд. Ў эълон дошт, ки мусалмон аст ва ба ҳеч қабила ва нажоде пайвастагӣ надорад. Мардуми зиёде ба ў гаравиданд. Вай дорои нирӯи азиме шуд ва тақрибан бо ҳама гурӯҳҳои зиддиуммавӣ ҳамкорӣ менамуд. Авзои Хуросон зери назари Абӯ Муслим қарор гирифт ва лашкар ба шаҳрҳои дигари Хуросон мефиристонд. Аммо Марв ҳанӯз ҳам дар ихтиёри Наср бинни Сайёр буд.

Ҳарифони Абӯ Муслим, ба хусус Сулаймон бинни Касир ва ёрони вай аз ин муваффақияти Абӯ Муслим норизо буданд ва буд мегуфтанд, ки: «Мо бо ранҷи бисёр чӯе кандем, акнун дигаре омад то дар он об равон кунад». Аммо Абӯ Муслим ба ин ҳарфҳо коре надошт ва кори худ мекард. Вай ба муҳимтарин шаҳрҳои Хуросон бо баҳонаи ҳаҷ сафар кард, вале қасди аслии даъват ва омода кардани мардум ба қиёми зидди умавӣ буд.

Дар Марв ва шаҳрҳои дигари Хуросон фурсати муносибе барои қиём фароҳам омада буд. Қобили зикр аст, ки бештарини ёрон ва ҳаводорони Абӯ Муслим кишоварзон ва маволии Хуросон буданд. Табақоти пешаварон ва таҳидастони шаҳр низ ба Абӯ Муслим пайваст шуданд.

Тарафдорони Абӯ Муслим ҳамагӣ бар тан ҷомаи сиёҳ пӯшиданд, ки ё ба нишонаи сӯғи шуҳадои хонадонни паёмбар буда ё нишон аз ранги парчами сиёҳи паёмбар, ки барафрошта буд, будааст. Шиори аслии сиёҳҷомагон қасди ҷони шуҳадо ва хонадони Паёмбар буд.

Абӯ Муслим ҳамроҳон ва ҳаводорони бисёр дошт. Фирқаҳои Ҳошимия, Ровандия, Кафия ва фирқаҳои дигари динӣ-мазҳабӣ низ бо Абӯ Муслим ва сиёҳҷомагон ҳамкорӣ доштанд. Фирқаҳои мазбур, ки дар оғзои қор аз аҳдофи Абӯ Муслим чандон боҳабар набуданд, вале ҳозир буданд дар

пайравӣ аз китоби Худо ва суннати Паёмбар устувор бошанд. Онон ҳатто савганд хӯрда буданд, ки бе чуну чаро аз фармондеҳони худ фармонбардорӣ мекунанд ва агар бар душман даст ёбанд фақат ба дастури фармондеҳ амал хоҳанд кард. Ин амр дар воқеъ нишонгари инзиботи саҳти шӯришиён буд.

Сиёҳчомагон дар шаби иди фитр 25 рамазони соли 129 ҳ. қ. / 10 юни соли 747 м. қиём карданд. Абӯ Муслим худро аз «аҳли байт» эълوم кард, ки албатта бо ҳадафи пешрафти ҷунбиш ба ҷунин кор иқдом намуд. Шӯришгарон барои ин ки ҳамсоғонро аз хуруҷи хеш огоҳ кунанд, оташ барафрӯхтанд. Тайи як шаб аз қарияҳои атрофи раёи беш аз 60 русто ба сиёҳчомағони Сафедниҷ пайваст шуданд. Ситамдидагон дар либосҳои сиёҳ ва бо алами сиёҳ ва бо ҷӯбдастиҳояшон, ки онро «Кофаркӯб» мехонданд, берун омаданд. Баъзе асп доштанд ва баъзе бар дарозгӯшҳо нишаста ва ба харашон «Марвон» гӯён хитоб мекарданд. Шӯриш воқеан мардумӣ буд ва муарриҳини араб аз онон ба унвони «шаётини сиёҳ» ё ба киноя бар шахсияти Абӯ Муслим «сарроҷзодагон» ном бурдаанд.

Дар иди фитр сиёҳчомагон пушти сари Сулаймон бинни Касир намоз хонданд ва Абӯ Муслим онҳоро ба таом даъват кард. Ба гуфтае дар ин рӯз беш аз 2 200 тан сиёҳчомагон дар Сафедниҷ ҷамъ омада буданд.

Баъд аз 18 рӯзи шӯриши сиёҳчомагон волии Хуросон Наср бинни Сайёр дастаеро барои дафъи шӯришгарон фиристод. Нахустин набарди Абӯ Муслим бо дастаи волии Хуросон рух дод, ки пирӯзи насиби Абӯ Муслим шуд. Наср бинни Сайёр тавонист худро раҳо намояд. Абӯ Муслим асиронро озод кард ва асирон номи ӯро ба родмардӣ баландовоза карданд.

Аз тамоми шаҳрҳои Хуросон: аз Ҷироту Бушанҷ, Марврӯду Толиқон, Марву Нисо, Абеварду Тӯс, Нишопуру Сарахс, Балху Чағониён, Тохаристону Хуталлон, Кешу Насаф ва шаҳрҳои дигар тӯдаҳо ба сиёҳчомагон пайваст мешуданд.

Чанд моҳ пас аз набарди нахустин, Абӯ Муслим ва Сулаймон бинни Касир аз рустои Сафедниҷ, ки барои

сиёҳчомагон тангӣ мекард ба рустои Моҳон нақли макон карданд. Теъдоди ёрони Абӯ Муслим ба 7 000 расид. Дар муддати кӯтоҳ Абӯ Муслим тавонист умарои араб ва маҳаллии Хуросонро ба тарафи худ ҷалб кунад.

Наср бинни Сайёр аз нирӯманд шудани Абӯ Муслим дар ҳарос шуд ва Марвон халифаи Умавиёнро аз шиддати шӯриши сиёҳчомагон хабар дода ва гуфт, ки қасди Абӯ Муслим аз миён бардоштани араб дар Хуросону Мовароуннаҳр аст. Марвон нирӯи кӯмакӣ ба Наср нафиристонд ва гуфт, ки бояд худ аз ӯҳдаи фурӯ нишондани ошӯбҳо дар Хуросон барояд. Наср бинни Сайёр дар вазъи бисёр ногуворе қарор дошт. Талошҳои вай ҷиҳати ба тарафи худ кашидани умарои араби Хуросон натиҷае набахшид.

Дере нагзашт, ки муҳимтарин шаҳри Хуросон Марв бо кӯмаки Алӣ писари Ҷудайъи Кирмонӣ (ин умаро ба итоати Абӯ Муслим даромада буданд) ба Абӯ Муслим тобеъ шуданд. Ишғоли Марв нахустин пирӯзии Абӯ Муслим дар ҷанги зидди Хилофати Умавиён буд.

Наср бинни Сайёр дар амал ба дом уфтода буд, худро таслими Абӯ Муслим намуд. Аммо субҳи рӯзи баъд бо чанде аз мулозимони худ ба сӯи Сараҳс ва аз он ҷо ба Нишобур гурехт. Писари волии Хуросон Тамим бинни Наср дар Тӯс мавзеъ гирифта буд, ба ҷанги зидди Абӯ Муслим омода мешуд. Сипаҳсолорони сиёҳчомагон Тӯсро аз Тамим берун оварданд. Тамим кушта шуд ва сиёҳчомагон ғаноими бисёр ба даст оварданд. Ҳамин тур, Хуросон комилан дар ихтиёри Абӯ Муслим монд. Дар ин миён, мардumi Гургон низ ба сиёҳчомагон пайвастанд.

Пас аз ин, сипоҳи сиёҳчомагон ба таъқиби Наср бинни Сайёр уфтоданд ва ба ҷониби Қумис равон шуданд. Наср бинни Сайёр ба сӯи Рай шитофт ва мунтазири расидани сипоҳи кӯмакӣ аз тарафи халиф буд. Аҳолии Рай, ки бештарашон ҷонибдори халифа буданд, шаҳрро тарк карданд. Абӯ Муслим бифармуд то амлоки гурехтагонро бистонанд.

Наср, ки аз Рай ҳам фарор карда буд, дар роҳ бемор шуд ва моҳи октябри соли 747 дар синни 85 солагӣ дар Сова

даргузашт. Аммо ҳамроҳонаш аз он ҷо ба Ҳамадон гурехтанд.

Шаҳрҳои Кум, Исфаҳон Сова ва шаҳрҳои дигари он минтиқа низ ба дасти сиёхҷомагон гузашт. Дар Наҳованд, ки аъроб муқовимати сахте нишон доданд, баъд аз се моҳи муҳосира шикаст хӯрданд ва охирини муқовимати аъроби Хуросон дар ин шаҳр фуру нишонда шуд.

Абӯ Муслим қасди аз байн бурдани рақибони аслиаш дар Хуросон шуд. Умарои Хуросон аз қабили Алӣ ва Усмон писарони Ҷудайъи Кирмонӣ июли соли 749 м. ба қатл расиданд. Баъд аз як сол бо мусоидати халиф Абӯ Сулламро низ ба қатл расонд. Яке аз муҳимтарин рақибони Абӯ Муслим ба исми Абдуллоҳ бинни Муовия, ки меҳост Исфаҳонро ба даст дароварад, асир кард ва сипас ӯро низ ба қатл расонд. Ҳамин тур, дар кӯтоҳтарин муддат ҳамаи умарои қудратталаби Хуросон низ ба қатл расиданд.

Барои пирӯзии комил ва истиқрори ҳукумати худ дар Хуросон Абӯ Муслим саъй мекард аз ҳар кас ва аз ҳар гурӯҳе истифода намояд. Чунончӣ, аносири маздакӣ ва зартуштӣ низ дар канори Абӯ Муслим ғаъол буданд. Ин худ нишонгари он аст, ки шӯриши сиёҳчомағони Хуросон як наҳзати бузурги мардумӣ дар баробари аъроб ва Хилофати Умавиён будааст.

Аммо аз сӯи дигар, мутаваҷҷеҳ бояд шуд, ки Абӯ Муслим намегузошт эътиқодоти дигари мазҳабӣ ба дини ислом латмае ворид намояд. Чунончӣ, он гоҳ, ки ӯ эҳсос кард эътиқоди ҷадиди мӯбад Беҳофарид дар Нишопуру Хоф дорад исломро зери шӯри худ мегирад, фармони қатли «паёмбари ҷадид», яъне Беҳофаридро ворид кард. Агарчӣ Беҳофарид таслим шуд ва ба ислом гаравид ва ҷомаи сиёҳ бар тан кард, вале бо ин вучуд ӯро ба қатл расониданд.

Бунёди ҳукумати Аббосиён ва вазъи Хуросон

Сипаҳсолорони Абӯ Муслим тавонистанд дар набарде, ки миёни онон ва душмани нирӯмандаш Ибни Забора дар соли 131 қ./ 748 м. дар наздикии рустои Ҷобалқи Исфаҳон иттифоқ уфтод, шикаст бидиҳанд. Сардорони сиёҳчомағон аз Дачла низ гузаштанд ва ба ҳудуди Ироқ ворид шуданд. Сардори лашкари Абӯ Муслим Ҳасан бинни Қахтаба кори падарашро идома дод ва ба Куфа даромад. Аҳли Куфа аз сиёҳчомағон ба хушнудӣ истиқбол карданд.

Охирин ва муҳимтарин ҷанги сиёҳчомағони хуросонӣ бо лашкариёни Умавӣ соли 749 м. дар наздикии шаҳри Мавсили Ироқ рух дод. Дар ин ҷанг Умавиён шикаст хӯрданд. Сипаҳсолоре ба исми Абдулмалик бинни Язиди Хуросонӣ ба фармони Абӯ Муслим ин ноҳияро ба даст гирифт ва ӯ Абдуллоҳ писари халифа Марвонро моҳи июни ҳамон сол шикаст дод.

Ҳамин тур, Сардорони Хуросонӣ, ки мавриди эътимоди Абӯ Муслим буданд, дар Ироқ тавонистанд Абӯ-л-аббос Абдуллоҳ мулаққаб ба Саффоҳро, ки бародари Иброҳим Имом буд, дар таърихи октябри соли 749 ба Хилофат биншонанд. Хилофати Умавиён тавассути хуросониён фуру

рехта ва бо дасти онон давлати чадида Аббосиён бунёд ниҳода шуд.

Охирин намояндаи хонадони Уммавӣ халифа Марвон, ки баъд аз шикаст ба Миср гурехта буд, июни соли 750 дар Бӯсири Миср ба дасти хуросониён кушта шуд.

Он гуна, ки омад, бо кӯмак ва даҳолати хуросониён буд, ки Хилофати Умавиён дар Куфа аз миён бардошта шуда ва Хилофати Аббосиён ба рӯи кор омад.

Абӯ Муслим дар Хуросон соҳиби мақом ва ҳукумати вай истиқрор шуд. Вай бар куллии Хуросон ва Мовароуннаҳр фармон меронд. Сардорон ва уммоли ӯ дар Мовароуннаҳру Туркистон низ номи сарвари хешро баландовоза намуданд. Шикасти лашкари Чин дар ҷанги Тироз аз бузургтарин муваффақиятҳои лашкари Абӯ Муслим ба шумор меомад. Соли 751 сипаҳсолори Зиёд бинни Солеҳ дар худуди Тароз лашкари чинихоро шикаст дод ва ҳукумати Аббосиён то марзи Чин истиқрор ёфт.

Давлати чадида Аббосиён аз ҳамон рӯзҳои нахустинаш ошкор буд, аъроб ва маволиҳое, ки алайҳи Марвон ҷангида буданд, маъюс намуд ва бисёре аз хуросониён низ хушнуд набуданд. Шаклгирии рӯҳияи зидди аббосии хуросониёнро ба хусус баъд аз қатли сардорашон Абӯ Муслим возеҳ метавон мушоҳида кард.

Халифаи чадид Саффоҳ (749-754) аз нирӯманд шудани Абӯ Муслим дар ҳарос буд. Вале дар авоиلى хилофаташ ҷуръати садди роҳи Абӯ Муслим шуданро надошт. Аз ин рӯ, бародари худ Абӯ Ҷаъфарро ба Хуросон фиристод. Вай чун ба Марв расид Абӯ Муслим ӯро ба хубӣ истиқбол намуд ва бисёр мӯхтарам дошт. Баъд мутаваҷҷеҳ шуд, ки Абӯ Ҷаъфар меҳоҳад валиаҳди Хуросон шавад ва бо рақибони собиқи Абӯ Муслим дорад тавтеа созмон медиҳад. Абӯ Муслим дар яке аз маҷлиси худ фармони қатли Сулаймон бинни Касирро, ки яке аз тавтеаандозони Абӯ Ҷаъфар буд, дод. Ин иқдоми Абӯ Муслим, аз эҳтимоли қавӣ, ба мақсади нишон додани қудрати худ рӯ ба рӯи Абӯ Ҷаъфар будааст, то як интиқом аз рақибаш. Ин вазъ Абӯ Ҷаъфар бародари халифаро саҳт ба ваҳшат андохт ва вақте, ки ӯ ба Куфа баргашт, бародарро дар баробари Абӯ Муслим нотавон

хонд ва ба анчоми қатлаш ишорае кард. Халифа ба пешрафти чунин нақша бовар надошт, аз ин рӯ, бародарашро аз ин қасд ниғаҳ дошт.

Дар воқеъ қудрат ва эътибори Абӯ Муслим халифа Саффохро тахти шуоъи худ қарор дода буд ва халифа дар муҳимтарин тасмимоташ раъйи Абӯ Муслимро меҳост. Бародари халифа Абӯ Чаъфар аз қудрат ва тавонмандии як марди хуросонӣ, аз номи халиф бар муҳимтарин манотиқи Хилофат фармонравой мекард, саҳт нигарон буд.

Дар ин рӯзҳо Хуросон аз таъсири шӯришҳое, ки дар Ироқ падида омад, бар канор намонд. Арабҳои муқими Бухоро Шарик бинни шайх Меҳрӣ соли 133 қ./750 м. дар Бухоро алайҳи умарои нав ба қудрат расида қиём кард. Гурӯҳи анбӯҳ ба ӯ пайваст шуданд. Соли 751 м. Зиёд бинни Солеҳи Хазоъӣ ба фармони Абӯ Муслим ба ҷанги Мовароуннаҳр рафт ва ба ҳамроҳии Қутайба бинни Тағшода, Бухорхудот, қиёмгаронро сарқуб намуд ва сипас Бухороро оташ зад. Ва бисёре аз мардуми бегуноҳро низ аз дами теғ гузаронд.

Дехқонони мулуки Чочу Фарғона ва Хутталу Кеш низ ошӯб бар по карданд. Аммо шӯриши ин сарзаминҳо низ тавассути сардорони Абӯ Муслим ва аъроби Хуросон ва Мовароуннаҳр сарқуб гардиданд.

Соли 752 Абӯ Муслим ба Марв баргашт. Сиёсати вай боиси норизояти сарҳангони араб шуд. Чунончӣ, Амир Зиёд бинни Солеҳ, ки ҷадидан аморати Суғду Бухороро бар ӯҳда гирифта буд, бар ситамкориҳои Абӯ Муслимро наметофт, сар ба шӯриш бардошт. Дар натиҷа Абӯ Муслим худ дубора ба Мовароуннаҳр лашкар кашид. Чун лашкари Зиёд ибни Солеҳ ба Абӯ Муслим пайваст, худ ба Боркаси Усрушана гурехт. Дехқонони он ҷо сари Зиёдро аз тан чудо намуда ба Абӯ Муслим фиристоданд. Ин шӯриш бино ба таҳрики Халифа рух дода буд. Абӯ Муслим дар Мовароуннаҳр фаҳмид, ки шӯриши Зиёд ва деҳқонони Мовароуннаҳр бо таҳрики марде ба номи Сабоъ, ки фиристодагони Халифа буд, сурат гирифтааст, ӯро ба қатл расонида ва чунон далерӣ зоҳир намуда, ки сари Зиёдро ба Халифа ирсол дошт.

Бад-ин тартиб Абӯ Муслим тавонист чандин тан аз коргузорони Халифаро ба қатл расонад ва дар амал амири соҳиб мутлақи Хуросону Мовароуннаҳр гардид. Аммо ин ҳол ба дарозо накашид ва Абӯ Муслим ба Ироқ бархонда шуд ва дигар ба Хуросон барнагашт.

Қатли Абӯ Муслим

Ба гуфтаи муаррих Табарӣ соли 754 м. Абӯ Муслим аз Халифа Саффоҳ иҷозаи ҳаҷ гирифт, аммо муддате бар сари шумори сарбозоне, ки бояд ўро ҳамроҳӣ кунанд, бо халиф дар машварат буд. Халифа барои 1 000 тан сарбоз иҷоза дод. Аммо Абӯ Муслим, ки худ медонист дар ин муддат ҷӣ душманонеро бар алайҳи худ барангехтааст, бо 8 000 тан раҳсипор шуд. Ва бахши умдаи ононро дар Рай гузошт ва фақат бо 1 000 тан рӯ ба ҷониби Ироқ ниҳод. Халифа аз Абӯ Муслим даъват ба амал овард. Абӯ Муслим воридаи Ироқ шуд. Абӯ Ҷаъфар бародараш халифа Саффоҳро ба қатли Абӯ Муслим водор кард. Халифа бо бародараш ҳамдаст шуд. Аммо чун Абӯ Муслимро дид, бародараш Абӯ Ҷаъфарро аз анҷоми қасд боздошт.

Халифа бародари худ Абӯ Ҷаъфарро ба қорвони Абӯ Муслим мулҳақ намуд ва ҳарду ҷониби Макка равон шуданд. Иллати ҳамроҳ шудани Абӯ Ҷаъфар ба Абӯ Муслим шояд нигаронии халифа аз сардори сиёҳҷомагон буд, ки мабодо бо Алавиёни Макка ва Мадина, ки онон ҳам мудаъии Хилофат буданд, тавофуқ накунад ва Хилофатро ба онон интиқол надиҳад. Дар ин сафари муштарак Абӯ Ҷаъфар бори дигар мутмаин шуд, ки то Абу Муслим зинда аст, тахту тоҷи Аббосиён вобаста ў хоҳад буд.

Чун ҳаҷ гузарониданд ба Ироқ бозгаштанд ва дар роҳ хабари марги халифа Саффоҳ ба Абӯ Муслим, ки ҷулӯтар аз Абӯ Ҷаъфар бармегашт, расид ва ў ба Абӯ Ҷаъфар номаи таслият фиристод, вале таҳнияти Хилофат нагуфт. Ба ривояте Абӯ Муслим чун ба пойтахт расид ва хост Исо бинни Мӯсорро бар хилофат биншонад ва чун Исо напазируфт, нома ба Абӯ Ҷаъфар ирсол намуд ва ўро халифа хонд.

Абӯ Чаъфар, ки валиаҳд буд хилифатро қабул кард ва ба худ лақаби «Мансур» гирифт. Вай дар оғози хилофат бо қиёме мувоҷеҳ шуд, ки агар Абӯ Муслим ва хуросониён

дарҳам нашикананд, Хилофаташро сахт дар маърази таҳдид қарор хоҳад дод. Бинобар ин аз вучуди барои истиқрори ҳукуматаш ба хубӣ истифода намуд.

Моҳи ноябри соли 756 амаки халиф ба исми Абдуллоҳ, ки фармондеҳии лашкари мучаҳҳази Хилофатро дар Рум бар ўҳда дошт ва сипаҳсолори варзидае буд, алайҳи бародарзодааш Мансур хуруҷ кард. Абдуллоҳ низ муддаӣ бар Хилофат буд. Халифаи ҷадид Мансур, ки аз Абӯ Муслим барои сарқубии Абдуллоҳ даъват кард. Абӯ

Муслим бо ҳар баҳонае сар мепечид ва мегуфт, ки бояд аз Хуросон нигарон шуд, на аз Рум ва Абдуллоҳ. Аммо Халифа исрор кард ва Абӯ Муслимро ба Шом фиристод. Абдуллоҳ чун аз расидани лашкари Абӯ Муслим огоҳ шуд, 70 000 тан сипоҳиёни хуросонии худро аз бими ин ки ба сиёҳчомагон напайванданд, ба қатл расонд. Аммо дар ҷанги зидди Абӯ Муслим шикаст хӯрд. Абӯ Муслим ғаноими зиёдеро ба даст овард.

Халифа барои сабти тақсими ғаноиме, ки ба дасти Абӯ Муслим уфтода буд, шахсеро равон кард. Аз ин рафтори халиф Абӯ Муслим саҳт дар ҳашм шуд ва расули халифаро таҳдид ба марг кард ва гуфт, ки: «Маро «амини Оли Муҳаммад» мехонанд. Ман дар хуни мусалмонон аминам ва дар моли онҳо нестам?». Ва он гоҳ ба Мансур ҳам носазо гуфт.

Халифа Мансур чун эҳсос кард, ки агар Абӯ Муслим ба Хуросон равад, дасташ барои ӯ кӯтоҳ хоҳад шуд ва наметавон аз сиёҳчомагон ҷулӯғирӣ кард. Аз ин рӯ, фармони ҳукумати Шому Мисро бад-ӯ фиристод ва гуфт назди ӯ баргардад. Абӯ Муслим, ки медонист, ки фақат дар Хуросон метавонад устувор бошад, дархости халифаро рад кард ва худ ба суӣ Хуросон равон шуд. Халиф боз ҳам найрангҳои дигареро ба кор баст, то Абӯ Муслимро нарм кунад ва аз азимати Хуросон ниғаҳ дорад.

Ҳамчунин ёрони Абӯ Муслимро водошт то қалби сардорашонро ба дӯстии халифа гарм кунанд. Билохира, Абӯ Муслим дар канори Зоб таваққуф намуд ва номае ба халифа Мансур навишт ва дар он гуфт, ки аз наздикӣ ба ӯ дурӣ мегузинад. Дар бораи мӯхтавои ин номаи Абӯ Муслим ривоёте ироа шудааст. Аммо он чӣ аён аст, ин аст, ки халифа мехоста бо ҳар роҳ Абӯ Муслимро ба даргоҳ даъват намояд. Вай вонамуд карда, ки мехоҳад бузургдошти Абӯ Муслим дар ҳузури ӯ баргузор гардад. Бо ин роҳи макр мучаддадан аз Абӯ Муслим даъват ба амал овард ва таъкид намуда, ки дар ғайри сурат худ ба пайкори ӯ хоҳад омад.

Дар зимн, халифа Мансур миёни сарварони хуросонӣ фитна эҷод намуд. Бо ҳадафи ин ки миёни мутаҳҳидони қаблӣ тафриқа бияндозад, ба бархе аз наздикони Абӯ

Муслим вазифаҳои воло дод. Аз ҷумла, Абӯ Довудро, ки ноиби Абӯ Муслим буд, ваъдаи аморати Хуросон дод. Ҳамчунин ба чанд тан аз ниғаҳбонони Абӯ Муслим ваъдаҳои зиёда дод, то онон бар алайҳи Абӯ Муслим кор кунанд.

Абӯ Муслим дар вазъи бисёр ногуворе монд ва тасмим гирифт ба мулоқоти халифа биравад. Бо ин ҳадаф ба наздикии Мадоин расид. Чанд тан аз ёронаш ўро аз рафтани ба назди халифа Мансур бим доданд, аммо Абӯ Муслим бо чанд нафар аз наздиконаш ба Мадоин ворид шуд. Халқи зиёде ба фармони халифа аз Абӯ Муслим истиқбол намуданд. Халифа Мансур низ ўро гиромӣ дошт ва гуфт то истироҳат намояд. Халифа ба саркардаи ниғаҳбононаш фармон дод то чанд тан аз ниғаҳбонон пушти парда камин бигиранд ва он гоҳ, ки ў даст ба ҳам занад бар сари Абӯ Муслим резанд. Фардои он рӯз, яъне панҷ рӯз монда ба моҳи шаъбони соли 137 қ. / январ-феврари 755 м. Халифа Мансур рақибаш Абӯ Муслимро барои дидор ба назди худ хонд ва бо ў якка ва танҳо сӯхбат намуд. Дар хусуси сӯхбат он ду матолибе қобили тавачҷӯхе ироа шудааст. Аммо саранҷоми ин сӯхбат ин аст, ки халифа даст ба ҳам зада ва ниғаҳбонон вориди толор шуда тег бар ҷонаш кашиданд. Тибқи яке аз ривоят, ниғаҳбонон дар он Ҳангом тег кашиданд, ки Абӯ Муслим дар ҳоли узри гуноҳон мехост ва дасти халифаро бӯса мезад. Халиф Мансур, ки бо лаззот ба пайкари бечони Абӯ Муслим нигоҳе мекард, дастур дод то ўро ба оби Даҷла афканданд.

Абӯ Муслим ба Ҳангоми қатл 33 ва ба ривояте 37 сол дошт. Тибқи ривояте, халифа Мансур пас аз анҷоми қатл дар хутбааш Абӯ Муслимро ба хиёнат мутаҳҳам намуд ва таъкид кард, ки ў ба ҳамон гуноҳе кушта шуд, ки гурӯҳеро бад-он гуноҳ ба қатл расонида буд.

Ҳамин тур, сардори сиёҳҷомагон ва диловаре, Аббосиёнро ба сари қудрат оварда буд, ноҷавонмардона ба қатл расид.

Пас аз қатли Абӯ Муслим чанде аз сардорон ва ниғаҳбононаш ба хидмати Халифа пайвастанд. Ва онҳое, ки дар қатли Абӯ Муслим ширкат доштанд мавриди иноёти

халифа қарор гирифтанд. Халифа ҳамчунин дастур дод, сардорон ва ниғаҳбонони Абӯ Муслимро то он ҷо, ки розӣ шаванд, инъом доданд. Гӯянд, ки бархе аз сардорони Абӯ Муслим аз ин амр шармсор шуданд ва зери лаб мегуфтанд, ки «рахбари худро ба дирҳам фурӯхтаем». Аммо сардорони вафодори Абӯ Муслим Халифа Мансурро «сағ» хонданд. Бархе аз сардорони Абӯ Муслим баъд аз ин аз хиёнати халиф огоҳ шуданд, ба оҳанги хунхоҳӣ ба Хуросон роҳ гирифтанд.

Марги Абӯ Муслим саҳтарин мусибати он рӯзгор барои хуросониён буд. Ин марг гӯё роҳро барои халифаи хоин Мансур ва барои маҳв кардани дастовардҳои инқилоби хуросониён ҳамвор намуд. Бо марги Абӯ Муслим наҳзати миллӣ - озодихоҳӣ ва истиқлолталабонаи хуросониён дар нима роҳ монд.

Ҷойгоҳ ва аҳамаияти наҳзати Абӯ Муслим

Абӯ Муслим на танҳо як фарди низомӣ ва сипаҳсолори ботаҷруба, балки шахси аз илму адаб огоҳе будааст. Чунон ки тибқи ривояте ба таҳсили илм ва адаб кӯшо буда, дар овони кӯдакӣ аз ғуқаҳои маъруфи замонаш илми ҳадис шундааст.

Тибқи ривояте ҳам Абӯ Муслим ба забони форсӣ ва арабӣ хуб тақаллум мекарда ва ҳатто ба ин ду забон шеър мегуфтааст. Забонаш ширин ва баёнаш гиро будааст. Вай шеъри бисёре медониста ва дар ҷаласот ба шеваи пирон сухан мегуфта. Аммо то кунун аз-ӯ шеъри форсӣ ба даст нарасиддааст.

Метавон мушҳида кард, ки ӯ бо фарҳанг ва адаби форсии миёна, яъне паҳлавӣ ба хубӣ ошно будааст. Чунончӣ, дар номаҳое, ки ба халифа Мансур навиштааст, пайваста аз зиндагӣ ва аъмоли шоҳони Сосонӣ иқтибос менамуда. Ба гуфтае, дар замони худ миёни мардум ба забони арабӣ суханоне аз-ӯ ба унвони амсол мавриди истифода будааст.

Абӯ Муслим ба унвони амири ғамхор дар ободӣ ва умронии Хуросон кӯшо будааст. Чунончӣ, ба қавле масҷиди

ҷомеи Нишопурро ӯ сохта ва низ дар Марв масҷид, бозор ва дор-ул-аморае бунёд кардааст. Ҳамчунин девор ва бурҷҳои гирдогирди шаҳри Самарқандро ба ӯ нисбат додаанд. Он гуна, ки В. В. Бартолд навиштааст, мардуми Самарқанд бар онанд, ки таъсисоти оби шахрашонро Абӯ Муслим сохта ва ҳанӯз ҳам яке аз наҳрҳои бузурги он чоро «Коми Абӯ Муслим» меноманд.

Тибқи иттилооти бархе аз манобеъ, Абӯ Муслим ҳангоми ҳаҷ ҷоҳҳои роҳи Маккаро мараммат намуд. Ҳамин тӯр, ӯ дар кӯтоҳтарин муддати амораташ тавонист корҳои зиёди умрониро ба анҷом расонад.

Дар манобеи таърихӣ сурат ва сирати Абӯ Муслим низ тавсиф шудааст. Тибқи навиштаҳои муаррихин Абӯ Муслим марди хушсимо, гушода пешонӣ, гандумгуну кӯтоҳқад, дорои риши пурпушт ва гусӯи дароз буда ва оҳиста сухан мегуфта ва андак механдида ва дар пирӯзиҳои бузург ё ҳаводиси нохушоянд, хурсанд ва ё ғамнок намешудааст. Вай далеру шучоъ, покизаву ба тамкин ва дар ҷавонмарди овозадор будааст. Бо занон кам меомехта ва аз шӯҳихо безор, меҳмоннавозу мардумомез будааст. Мӯҳтоҷон ва бечорагонро кӯмак мекардааст. Вай ба унвони шахси низомӣ хӯи сипоҳӣ дошта, мағрур ва хашин низ буда, на раҳм мешинохт, на тарс. Душманонаш аз-ӯ саҳт дар бим буданд. Вай ҳақталаб буда ва ҳатто бархе аз ёронашро ба хотири ҳақу ҳақиқат ҳукми қатл додааст. Бо ин ҳама феъл ва хӯй лашкариёнаш ӯро гиромӣ ва дӯсташ доштаанд ва ба гуфтае ӯро ба мисли маъбуде мепарастиданд. Баъзе ба марги ӯ бовар намекарданд ва мӯътақид буданд, ки ӯ марг надорад ва зинда аст.

Ғолибан нависандагон ва шуарои араб аз Абӯ Муслим бадғуй кардаанд. Аз ин назар китоби муфасалле метавон мураттаб намуд. Муаррихин ва нависандагони араб Абӯ Муслимро ба унвони сарсахтарин душмани аъроб муаррифӣ намуда ва ошкоро гуфтаанд, ки ӯ буд, ки насли аъробро аз Хуросон барканд. Дар баробари ин назар хуросониён (эрониён), ки аз сиёсати ситампешаи Умавиён ба дод омада буданд, Абӯ Муслимро ба унвони қаҳрамони миллии худ ва муқаддас шинохтаанд. Бархе аз муаррихини

форсӣ ӯро дар рутбаи Искандар ва Ардашери Бобакон доништаанд. Бархе ҳам ӯро Имом хондаанд. Иддае ҳам аз ӯро авлиё гуфтаанд.

Мардуми Хуросон Абӯ Муслимро муаззиз доштаанд ва эҳтироми онон то ба ҳадде будааст, ки рӯзи хуручи ӯро бузург ва муаззам медонистанд. Ёди Абӯ Муслим дар қулуби мардуми Хуросон асрҳои сар ҷо гирифта ва мавозеи марбут ба номи ӯро зиёратгоҳ кардаанд. Чунончӣ, ҳатто дар асри Сафавӣ мардуми Нишопур қабреро ба номи Абӯ Муслим нишон карда ва ба зиёрати он мерафтанд. Мардуми Хуросон ӯро то ҳадде азиз ва мӯътабар медонистанд, ки ҳатто дар дostonҳои мазҳабӣ аз ӯ ёд мекарданд. Баъдҳо мардуми Хуросон дар васфи Абӯ Муслим dostonҳои ҳамосӣ, мазҳабӣ ва мадҳияву марсияҳо ва қиссаҳои фаровоне эҷод карданд. Чунончӣ, китоби «Абӯ Муслимнома» аз машхуртарин dostonҳои ҳамосии мардумӣ роҷеъ ба ин сарвари миллӣ аст. Ин ҳама нишонгари он аст, ки мардум ҳеч гоҳ некмардони таърихро фаромӯш намекунад.

Он чӣ дар эътиқод ва кеши ӯ гуфтаанд, вай мусалмони сахтгир будааст. Чунончӣ, муаррихон иллати судури фармони қатли бухорхудотро дар чурми иртидод аз дини ислом доништаанд. Ба гуфтаи иддае аз муаррихон ба дасти Абӯ Муслим бархе аз деҳқонони Хуросон ва Мовароуннаҳр мусалмон шуданд.

Бисёре аз муҳаққиқин ва пажӯҳишгарон бар ин ақидаанд, ки Абӯ Муслим дар оғози кори худ ба қиссия рағбат доштааст.

Вай дар муддати ҳашт соли ҳукуматаш таваҷҷӯҳе ҳосе ба ташаюъ, таълимоти Маздак, имомат ва надошт. Ғолибан сиёсати зидди Алавиро бар худ пеша карда ва тибқи ахбори манобеъ бисёре аз даъоёни Алавӣ бо дастури Абӯ Муслим ба қатл расида буданд. Хаворичро низ маҳкум мекарда ва ҳатто аз онон бимнок будааст. Аммо бо ин вучуд, Абӯ Муслим баъд аз маргаш аз тарафи шиъаёни Хуросон ба унвони имом ва азизуллоҳ шинохта шуд.

Баъд аз қатли Абӯ Муслим ошӯбу шӯришҳо қатъ нашуданд. Халифа Абӯ Ҷаъфари Мансур солиёни дароз

машғули саркӯбии шӯришҳо дар гӯшаву канорҳои Хилофат шуд. Чунончӣ, афроде ба асомии Сунбод, Исҳоқи Турк ва Муқаннаъ, ки ҳар се тибқи ахборе аз сарҳангони Абӯ Муслим буданд, яке паси дигаре дар Хуросон хуруҷ карданд. Пояҳои давлати Аббосӣ ба ларзиш даромад.

Сунбод нахустин касе буд, ки баъд аз марги Абӯ Муслим алайҳи Хилофати Аббосиён қиём кард. Халифа Абӯ Ҷаъфари Мансур шӯриши Сунбодро баъд аз 70 рӯзи оғозаш бераҳмона фурӯ нишонд.

Соли 141 қ. /759 м. гурӯҳи Ровандия, ки аз ёрон ва наздикони Абӯ Муслим буданд ошӯби бузургеро алайҳи Халифа ба по ниҳоданд. Халифа Мансур ҳамагонро ба қатл расонд.

Баъд Исҳоқи Турк ва Муқаннаъ дар Хуросон ва Мовароуннаҳр хуруҷ карданд ва ҳар ду ро лашкари халифа ба саҳтӣ саркӯб намуд.

Дар Хуросон гурӯҳе ба исми «Абӯ Муслимия» ё «Муслимия» падида омад, ки эътиқодашон бар ин буд, ки Абӯ Муслим намурдааст, балки рӯҳаш бар дигаре ҳулул карда ва бояд дар зуҳураш интизор кашид. Чунончӣ, ин гурӯҳ ва гурӯҳҳои Кисония ва Разомия бар он буданд, ки имомат аз Муҳаммад бинни Ҳанифа ба воситаи Иброҳим Имом ба Абӯ Муслим мунтақил шудааст. Онон бар ин эътиқод буданд, ки рӯҳи Худо дар Абӯ Муслим ҳулул кардааст. Онон мункири марги Абӯ Муслим буданд. Ин гуна фирқаҳо ва гурӯҳҳои, ки аз Абӯ Муслим ва ақоиди вай мутаасир буданд, дар Хуросон ва Мовароуннаҳр бисёр буданд.

Гурӯҳе ҳам дар Марв ва Ҳирот буданд, ки онҳоро «Бур Кавкабия» мехонданд. Онон дар интизори зуҳури Абӯ Муслим ба сар мебуданд. Гурӯҳе ҳам духтари Абӯ Муслимро, ки Фотима ном дошт, ба имомат бардоштанд ва мӯътақид буданд, ки Бобаки Хуррамдин аз миёни онон бархостааст. Онон бар он буданд, ки аз насли Фотима марде хоҳад омад, ки давлати Аббосиёро бармеандозад. Чунон ки ошкор аст, Абӯ Муслим бар эътиқодоти мардум таъсири шигифтангезе гузошта буд, осори онро ҳатто баъд аз садҳо қарн низ ба вузӯҳ метавон мушоҳида кард.

Он чӣ қобили зикр аст, ин аст, ки қиёмҳое, ки баъд аз марги Абӯ Муслим дар навоҳии Хуросону Мовароуннаҳр рух доданд, халифaro сахт ба ваҳшат андохт. Ба ин хотир буд, ки тамомии қувват ва нирӯи низомии худро ба фуру нишондани қиёмҳо сафарбар кард. Ҳамаи шӯришҳои мардумӣ бераҳмона сарқӯб шуданд. Раҳбарони қиёмҳои мардумӣ ё ба қатл расиданд ё худкушӣ карданд. Муҳимтарин натиҷаи қиёми бузурги Абӯ Муслими Хуросонӣ ин буд, ки заминаи вусъат ва густариши наҳзатҳои озодихоҳии мардумони Хуросон ва Мовароуннаҳрро фароҳам овард. Ин ҳама қиёмҳоро метавон оғози наҳзатҳои истиқлолталабонаи хуросонӣён донист, ки дар садаҳои баъд ба таъсиси нахустин давлатҳои мустақил ва ниммустақил дар Шарқи Хилофат, аз ҷумла дар Хуросону Мовароуннаҳр анҷомид.

ЗАМИМА

Феҳристи таҳқиқоти муаллиф дар бораи Абӯ Муслими Хуросонӣ

Абӯмуслими Хуросонӣ. -Душанбе, 2006. -24 с.

Муқаннаъ. - Душанбе, -28 с.

Саргузашти «амини оли Муҳаммад» ё сарнавшти нобиғаи инқилобии Хуросон. // Садои Шарқ, 2007, № 1, С. 120 - 130.

Асрори ниқоби Муқаннаъ. // Садои Шарқ, 2008, Май, № 4, С. 109 - 123.

Аббоси Ш. // Энциклопедияи миллӣ. Ҷ. 1. А - Асбоб. - Душанбе, 2011, - С. 12 - 13.

Аббосиён. // Энциклопедияи миллӣ. Ҷ. 1. А - Асбоб. - Душанбе, 2011, - С. 13.

Абумуслими Хуросонӣ. // Энциклопедияи миллӣ. Ҷ. 1. А - Асбоб. Душанбе, 2011, С. 92.

Абӯмуслимия. // Энциклопедияи миллӣ. Ҷ. 1. А - Асбоб. Душанбе, 2011, С. 92 - 93.

<https://bikhon.tj/>